

Vodja

– Brødre og kammerater, jeg har lyttet til, hvordan andre fortalte stadig værre ting, og nu beder jeg om, at også I lytter til mig. Alle aftaler og samtaler hjælper os ikke, så længe vi befinder os på denne ufrugtbare egn. På denne sandede jord og klippe kunne man ikke engang dyrke noget i regnfyldte år – og da slet ikke i denne tørke, som ingen vist kan huske magen til.

– Hvor længe vil vi blive ved at mødes på denne måde og tale ud i det blå? Uden foder kradses vores kvæg af, og det vil ikke vare længe, før også vores børn sammen med os selv kreperer af sult. Vi må vælge en anden vej, en bedre og klogere. Jeg mener, at det bedste vil være, hvis vi forlader denne golde egn og begiver os ud i den vide verden for at finde et bedre og mere frugtbart land, for på denne måde kan man ikke leve.

Sådan talte en af indbyggerne på en ufrugtbar egn engang med udmattet stemme på en forsamling. Hvor og hvornår, det var, det – mener jeg – kommer ikke hverken Dem eller mig ved. Hovedsagen er, at De tror mig, når jeg siger, at sådan skete det et eller andet sted på et eller andet tidspunkt på en eller anden egn, og dermed basta. Ganske vist mente jeg engang, at jeg selv på en eller anden måde havde udtænkt hele sagen – men lidt efter lidt har jeg frigjort mig fra den slags skrækkelige tosserier, og nu tror jeg fuldt og fast, at alt det, jeg nu vil fortælle, engang er – og nødvendigvis har måttet være – sket et sted, engang, og at jeg aldrig eller på nogen måde kan have udtænkt det.

Tilhørerne – med blege, udhungrede ansigter, med sløve, uklare og næsten bevidstløse blikke, med hænderne under bæltet – lavede ligesom op ved disse kloge ord. Hver af dem forestillede allerede sig selv på en fortryllet, paradislignende egn, hvor hårdt og slidsomt arbejde betales med en rigelig høst.

– Hørt, hørt!, ... hviskede afkræftede stemmer fra alle sider.

– Ligger det n... æ... r... t ... v... e... d...?, hørtes en langtrukken hvisken fra et hjørne.

– Brødre! – begyndte så en at tale med en lidt stærkere stemme. – Vi må straks

lytte til dette forslag, for på denne måde går det ikke mere. Vi har arbejdet, og vi har slidt i det, men alt sammen forgæves. Vi har sultet os, og vi såede, men regnskyl fik bækkene til at svulme, så vandet bar både sæd og jord fra skråningerne og lod den nøgne klippe tilbage. Vil vi for altid blive her og arbejde fra morgen til aften og blive ved at være sultne og tørstige, nøgne og barfodede? ... Vi må tage af sted og lede efter et bedre, mere frugtbart land, hvor vi for slidsomt arbejde vil blive belønnet med en rig høst.

– Lad os tage af sted, lad os straks tage af sted, for her kan man ikke leve ..., lød det hviskende, og menneskemassen satte sig i bevægelse uden at tænke over hvorhen.

– Holdt, brødre, hvor vil I hen?, begyndte igen den første taler. – Vi må tage af sted, men det går ikke på den måde. Vi er nødt til at vide, hvor vi går hen, ellers kan det gå os endnu værre i stedet for, at vi bliver frelst. Jeg foreslår, at vi vælger en fører, som vi alle må lytte til, og som vil lede os ad den rigtige, bedste og nærmeste vej.

– Lad os vælge, lad os straks udvælge én! ..., hørtes det fra alle sider.

Nu først opstod der mundhuggeri, et sandt kaos. Alle talte, og ingen hverken lyttede til eller kunne høre nogen. Derefter begyndte man at deles op i grupper; hver af dem knevrede om noget med hinanden, men også grupperne faldt fra hinanden, og man tog hinanden i hænderne to og to og talte til og viste hinanden, trak hinanden i ærmerne og holdt hænderne for munden. Igen var alle hver for sig, og igen talte alle.

– Brødre!, skilte pludselig en stemme sig ud og overdøvede de andre trætte, sløve stemmer. – Vi kan ikke gøre noget som helst på den her måde. Vi taler alle sammen, og ingen lytter til nogen. Lad os vælge en fører! Men hvem af os kan vi vælge? Hvem blandt os har rejst og kender vejene? Vi kender alle sammen hinanden godt, og jeg vil ikke turde betro mig og mine børn til én eneste her på forsamlingen. Men fortæl, hvem af jer der kender den rejsende her, som lige fra tidlig morgen sidder i den kølige skygge ved vejen?

Der blev tavshed, alle vendte sig mod den ukendte og målte ham fra isse til fod.

Denne mand – som var midaldrende, havde et mørkt ansigt, der endda næsten ikke kunne ses for det lange hår og skæg – sad og lyttede som hidtil og bankede ligesom tænkstomt med den tykke kæp i jorden.

– I går så jeg denne samme mand sammen med en ung mand. De holdt hinanden i hånden og gik ned ad gaden. Om aftenen gik den unge mand tilbage gennem landsbyen, mens manden blev alene tilbage.

– Hold op, broder, med disse småtterier og tossestreger, så at vi ikke spilder tiden. Hvem han end er, er han en rejsende, der kommer langvejs fra, eftersom ingen af os kender ham, og han er bestemt godt kendt med den nærmeste og bedste vej at føre os ad. Som jeg vurderer ham, ser han ud til at være et meget klogt menneske, for han tier hele tiden og tænker. Andre ville på dette tidspunkt allerede ti gange have blandet sig eller endda være begyndt en samtale med nogen, men han har i al denne tid siddet mutters alene og bare tiet.

– Ja, sandelig tier mennesket og tænker sit. Det kan ikke være anderledes, end at han er meget klog – sluttede også de øvrige, og man begyndte igen at iagttage den fremmede, og enhver opdagede et eller andet strålende træk ved ham og hans udseende, et eller andet bevis på hans usædvanligt store kløgt.

Der blev ikke diskuteret meget, og alle var enige om, at det bedste ville være at bede denne rejsende, der – som man sagde – var blevet sendt dem af Gud selv, om at føre dem ud i verden for at lede efter en bedre egn og et mere frugtbart land; om at være fører for dem, mens de lyttede betingelsesløst til ham og underkastede sig ham.

De valgte ti mand iblandt sig, som skulle gå til den fremmede og forklare ham forsamlingens bevæggrunde, deres elendige situation og bede ham blive deres fører.

Denne gruppe på ti bukkede ydmygt for den vise gamling, og en af dem begyndte at tale om den ufrugtbare jordbund på deres egn, om årene med tørke, om den elendige tilstand, de befandt sig i, og sluttede sådan:

– Dette driver os til at forlade vores egn og vores huse og begive os ud i verden for at lede efter en bedre hjemstavn. Og netop nu, hvor vi kommer på denne lykkelige tanke, er det, som om Gud også tilsmiler os og sender os dig, kloge og ærværdige fremmede, til at lede os og frelse os fra elendigheden. Vi beder dig i alle indbyggernes navn om at blive vores fører, og hvorend du går hen, vil vi følge dig. Du kender vejene, du er under alle omstændigheder også født på en lykkeligere og bedre hjemegn. Vi vil lytte til dig og underkaste os enhver af dine ordrer. Vil du, kloge fremmede, påtage dig at frelse så mange sjæle fra at gå til grunde, vil du blive vores fører?

Den kloge fremmede løftede under hele denne rørende tale ikke engang hovedet. Han forblev til dens slutning i samme stilling, de havde fundet ham i: Han stod med sænket hoved, tavst rynkede han brynene, bankede med kæppen i jorden og – tænkte. Da talen sluttede, pressede han, uden at ændre stilling, kort og koldt frem mellem tænderne:

– Det vil jeg!

– Kan vi, altså, tage af sted sammen med dig for at lede efter en bedre egn?

– Det kan I!, lagde den kloge fremmede til, uden at løfte hovedet.

Nu opstod der begejstring og erklæringer om taknemmelighed, men til dette sagde vismanden ikke et ord.

De gjorde forsamlingen bekendt med det lykkelige udfald og lagde til, hvordan man først nu så, hvilken stor visdom der fandtes hos denne mand.

– Han rokkede sig end ikke af stedet og løftede ikke engang hovedet for at se, hvem der talte til ham. Han lyttede kun og tænkte; på al vores tale og udtryk for taknemmelighed svarede han alt i alt kun to ord.

– En sand vismand! ... En sjælden kløgt! ..., råbte man glade fra alle sider og slog fast, at Gud selv havde sendt ham som en engel fra himmelen for at frelse dem. Hver enkelt var dybt overbevist om, at med sådan en fører ville de have heldet med sig, og intet i verden ville kunne overbevise dem om andet.

Og på den måde blev det på forsamlingen vedtaget, at man skulle tage af sted allerede næste dag ved daggry.

Næste dag samledes alle, der havde mod til at begive sig ud på den lange vej. Mere end to hundrede familier kom til det aftalte sted, og kun få blev tilbage for at passe den gamle arne.

Sørgeligt var det at iagttage denne samling af en stakkels befolkning, som den barske nød tvang til at forlade den egn, hvor de var født, og hvor deres forfædre var begravet. Deres benede ansigter var svage og tærede af solen; lidelsen havde med en lang række slidsomme år sat sine spor i dem og gav billedet et udtryk af elendighed og bitter fortvivelse. Men i dette øjeblik i deres øjne den første gnist af håb – men også sorg over hjemstavnen.

Tårerne trillede ned ad en gamlings rynkede ansigt, han sukkede fortvivlet, rystede fuld af anelser på hovedet og ville hellere være blevet tilbage og have afventet endnu en dag, så at også han ville have efterladt knoglerne på denne klippe, snarere end at søge et bedre fædreland; mange af kvinderne jamrede højt og tog afsked med de afdøde, hvis grave de lod tilbage; folk hidsede sig op for ikke også selv at blive blødsødne og råbte: “Godt, vil I have, at vi skal blive ved at sulte på denne forbandede egn og bo i de her jordhytter?!” Men også de selv ville rent ud have ønsket, det kunne lade sig gøre, at de bragte hele denne forbandede egn og dens elendige huse med sig.

Larm og spektakel som i enhver menneskemængde. Både mænd og kvinder var urolige, og det samme var børnene, hvis mødre bar dem på ryggen, i siddeposer, de satte i at hyle, ja endog kvæget blev på en eller anden måde uroligt. Kvæg havde de godt nok kun lidt af, men der var dog en og anden ko, et og andet magert, filtret øg med stort hoved og tykke ben, som de altid lastede til med dækkener og poser eller hængte to sække over paksaddelen, så stakkelen stavrede under den tunge byrde – og alligevel havde styrke nok til af og til at vrinske; nogle lastede på deres side æsler; unger førte hunde i snor. Her var, altså, samtalen, råb, eder, jamren, gråd, gøen, vrinsken, og et af æslerne skrydede endda to-tre gange – men føreren ytrede ikke et ord, som om hele denne menneskemængde og vrimmel ikke kom ham det mindste ved. En sand vismand!

Han sad simpelthen med bøjet hoved, tav og tænkte, og hvis han af og til spyttede, så var det alt. Men netop på grund af denne holdning voksede hans popularitet i en sådan grad, at enhver havde kunnet, som man siger, gå gennem ild og vand for ham. Blandt mange kunne man høre samtaler omtrent som denne her:

– Himmel, hvor er vi heldige at være stødt på sådan et menneske, men hvis vi var taget af sted uden ham – det Gud forbyde – ville det være gået os slemt, og vi ville være gået til grunde! Dette er kløgt, min ven! Han bare tier, endnu har han ikke ytret et ord!, ville den ene sige og med ærefrygt og stolthed se på føreren.

– Hvad er der at sige? Den, der taler, han tænker desto mindre. Han er et kløgtigt menneske, det er klart, han tier bare og tænker sit! ... – fjede den anden til, og også han så med ærefrygt på føreren.

– Jamen, det er slet ikke så nemt at lede så mange mennesker. Og man må tænke, når man har taget sådan en forpligtelse på sig – sagde igen den første.

Så blev det tid at tage af sted. De ventede lidt for at se, om ikke endnu nogle stykker skulle komme i tanker om at tage af sted sammen med dem, men da der ikke kom nogen, kunne man ikke tøve længere.

– Skal vi tage af sted?, spurgte de føreren.

Han rejste sig uden et ord.

Hos føreren grupperede sig straks de mest modige folk, for at de skulle være hos

ham i nødsfald og for at passe på ham, så at der ikke skete ham noget ondt.

Føreren rynkede på sin særlige måde brynene, bøjede hovedet og tog nogle skridt, viftede værdigt med staven foran sig, og mængden satte sig i bevægelse efter ham og råbte nogle gange: "Han leve!" Føreren tog endnu nogle skridt og stødte mod hegnet omkring forsamlingshuset. Der stod, selvfølgelig, sammen med ham også mængden. Føreren trak sig lidt væk, og slog to-tre gange med staven på hegnet.

– Hvad skal vi gøre?, spurgte de.

Han tav.

– Hvad: "hvad vi skal gøre?" Vælt hegnet! Dét skal vi gøre! I ser jo, at mennesket giver tegn med staven om, hvad der bør gøres!, råbte dem, der stod hos føreren.

– Der er lågen, dér er lågen!, råbte børnene og pegede på lågen, som var anbragt på den modsatte side.

– Shhhh, vær stille, børn!

– Må Gud være med jer, hvad er det I gør!, korsede nogle kvinder sig.

– Ikke et ord, han ved, hvad der bør gøres. Lad os vælte hegnet.

I løbet af et øjeblik rev de hegnet ned, så det var, som der aldrig havde været noget.

De gik videre.

De var ikke gået hundrede skridt, før føreren skred ind i et stort tjørnekrat og forsvandt. Med møjje og besvær trak han sig ud igen og gav sig til med staven at slå så til venstre, så til højre. Alle stod stille.

– Og hvad er nu det igen?, råbte dem nede bagved.

– Det er for at trænge gennem tjørnekrattet!, råbte dem, der var hos føreren, tilbage.

– Der er en vej bag tjørnekrattet! Der er en vej bag tjørnekrattet!, råbte børnene og også mange mennesker fra bagtroppen.

– "Der er en vej, der er en vej!" – spottede dem, der var hos føreren, vredt. – Og hvem af jer ved, hvor han fører os hen, ignoranter? Ikke alle kan give ordrer. Han ved, hvilken vej, der er den bedste og nærmeste! Lad os rydde tjørnekrattet.

De stormede til for at rydde det.

– Av!, klagede en og anden, som fik en torn i hånden eller fik revet ansigtet.

– Man får intet, broder, uden møjje. Det kan også svare sig at lide, hvis vi forestiller os at skulle have held med os – svarede de dristigste til dette.

Efter mange anstrengelser fik de ryddet tjørnekrattet og gik videre.

De gik en kort tid og stødte så på et buskads.

Det slog de også ned og gik videre.

De kom kun lidt frem denne dag, for de måtte overvinde endnu nogle stykker af den slags forhindringer ... og det ved en mager kost, for nogle havde taget tørt brød med og en smule dyppelse til brødet, nogle kun brød for i det mindste her og nu at kunne narre sulten, og nogle havde ikke engang brød. Gud gav dem endnu en tid sommervej, og der fandtes i det mindste her og der et og andet frugttræ.

Den første dag nåede de altså kun lidt fremad, men følte sig meget trætte. Ingen store farer viste sig, og ulykkestilfælde var der heller ingen af. Selvfølgelig måtte

man ved sådan et stort foretagende regne med, at der skete nogle småting: en kvinde fik stukket en torn i det venstre øje og forbandt sig med en fugtig klud; et barn blev slået over det lille ben af buskadset og hylede og klagede sig; en gamling blev flettet ind i buskene, faldt og forstuede foden, de gav ham en forbindelse med stødt løg, og han tålte helt modigt smerten og gik dristigt videre sammen med føreren, idet han støttede sig til en stav. (Mange sagde ganske vist, at den gamle løj om at have forstuvet foden, og at han kun lod som om, for hensigten var at vende om). Til sidst var der kun få, som ikke havde en torn i hånden, eller som ikke var forrevet i ansigtet. Mændene tålte helt modigt, kvinderne forbandede den time, de var taget af sted, og børnene græd – som de børn, de var – selvfølgelig, for de begreb ikke, at denne pine og smerte ville blive rigt belønnet.

Til alles store lykke og glæde skete der intet med føreren. Hvis vi skal være ærlige, så passede de også allerbedst på ham, men se, se – fyren var også heldig.

Første gang de slog lejr for natten, bad de til Gud og takkede ham for, at de havde haft lykken med sig på rejsens første dag, og at der ikke var sket deres fører noget ondt, end ikke det allermindste. Så tog en af dem fra gruppen af de dristigste ordet. Han havde blå mærker i ansigtet fra krattet, men dét kom han nu ikke ind på:

– Brødre!, begyndte han. – Her har vi, gudskelov, allerede lykkeligt overstået en dag. Vejen er ikke let, men vi må helt modigt overvinde alle forhindringer, når vi ved, at denne møjsommelige vej fører os til vores lykke. Lad Gud nådigt beskytte vor fører fra alt ondt, så at han fortsat kan lede os på denne måde ...

– I morgen vil jeg, hvis det skal være på dén måde, også miste dette mit andet øje!, knurrede kvinden vredt.

– Åh, av, min fod!, råbte den gamle, befriet ved kvindens bemærkning.

Børnene klynkede allerede konstant og græd, og deres mødre kunne knapt trøste dem nok til, at talsmandens ord kunne høres.

– Det er sandt, du vil miste det andet øje, fór talsmanden op, og lad dig da så miste begge to. Det betyder intet, at en kvinde mister øjet for sådan en stor sag. Det er en skændsel! Tænk du på dine børns vel og lykke? Sæt halvdelen af os går til grunde for denne sag – og hvad så? Hvad forunderligt er der ved et øje. Hvad bekymrer du dig om dine øjne for, når nogen tager sig af os og fører os til lykken? Vi burde vel for dit øjes og den gamles bens skyld afstå fra dette ædle foretagende.

– Den gamle lyver! Den gamle lyver, han forstiller sig kun for at kunne vende om!, hørtes stemmer fra alle sider.

– Den, der ikke har lyst til at gå, brødre, tog talsmanden igen til orde. – Lad ham vende om, så han ikke jamrer og gør andre folk urolige. Hvad mig angår, så vil jeg følge denne vise fører, til jeg ikke kan mere.

– Det vil vi alle, alle er vi med ham, lige til vi ikke kan mere.

Føreren tav.

Folk gav sig igen til at iagttage ham og hviskede:

– Han bare tier og tænker!

– Et klogt menneske!

– Se hans pande!

– Og enestående alvorlig.

– Serios!

– Han er modig, det ser man på ham.

– Modig, så man bare kan glemme det hele: Hegnet, buskadset, tjørnekraattet, alt det overvinder han. Han dunker kun alvorligt med staven og siger intet, så at man indser, hvad man skal.

Sådan gik den første dag, og på samme heldige måde forløb endnu nogle dage. Intet af større vigtighed, kun mindre forhindringer: De faldt i en grøft, i en kløft, forrev sig på buske, på kratværk, på torne, nogle af dem brækkede ben eller arme, fik hovedet smadret – men alle disse plager blev tålt. Nogle gamle faldt fra, men de var også gamle.

– De var også døde, hvis de havde siddet derhjemme, for ikke at snakke om at være på farten!, sagde talsmanden og opmuntrede folk til at gå videre. Nogle mindre børn på et-to år gik til grunde, men forældrene hærdede deres hjerter, for sådan havde Gud villet det, og også sorgen er mindre, des mindre børnene er.

– Det er en mindre sorg, og Gud give, at forældrene ikke må vente med at miste børnene, til de når alderen til at få mand eller kone. Bedømt på den måde er det bedre, jo før det sker, for des mindre er også sorgen!, trøstede igen samme talsmand.

Mange haltede og vaklede, nogle bandt tørklæder om hovedet og lagde kolde omslag på bulerne; nogle bar armen i slynge, alle forrev sig og fik flænger, og tøjet hang i laser på dem, men alligevel gik man lykkeligt videre og videre.

Alt dette ville de nemmere have båret, hvis ikke også tit sulten havde plaget dem. Men fremad måtte man.

En dag skete der noget vigtigere.

Føreren gik fremad, hos ham var de dristigste (to færre. Om dem vidste man ikke, hvor de var. Den almindelige mening var, at de havde forrådt sagen og var flygtet. Også talsmanden havde ved en lejlighed talt om deres skammelige forræderi. Nogle få af dem holdt på, at de var gået til grunde på vejen, men de tav og kom ikke frem med deres mening, for at man ikke skulle blive bange), og derefter resten på række. Med ét åbnede der sig en vældig stor og dyb klippekluft – en rigtig afgrund. Siderne var så stejle, at man ikke turde gå et skridt videre. Også de dristigste standsede op og så på føreren. Han tav med bøjet hoved og rynket pande, eftertænsom, og skridtede dristigt fremad, idet han slog med staven foran sig, så til venstre, så til højre, på sin kendte facon, der – som mange sagde – gjorde ham endnu mere ærværdig. Han så ikke på nogen, han sagde intet, i hans ansigt sås ingen forandring, ikke det mindste spor af angst. Stadig nærmere til afgrunden. Endogså de modigste af de modige var blevet blege som klude i ansigterne, og ingen turde henvende et ord til den kloge, strenge og modige fører. Endnu to skridt, og føreren var ved afgrunden. Dødsensangste, med opspærrede øjne, styrtede de alle efter ham, og de dristigste skulle lige til at tage fat i føreren, selv om det ville være at forbyrde sig mod disciplinen, da han tog et skridt, endnu ét og styrtede i kløften.

Der opstod forvirring, klagen, larm, angsten hersker. Nogle begyndte endda at flygte.

– Stands, hvor vil I pludselig hen, brødre! Er det virkelig sådan, man holder det ord, man har givet? Vi er nødt til at gå fremad med denne kloge mand, for han ved,

hvad han gør; han er vel ikke så vanvittig, at han lader sig gå til grunde. Fremad efter ham! Dette er den største, men måske også den sidste fare og forhindring. Hvem ved, om der ikke allerede her bag denne kløft er et eller andet fantastisk frugtbart land, som Gud har bestemt for os. Bare fremad for uden ofre er der intet! – Sådan, sagde talsmanden, tog to skridt fremad og forsvandt i kløften. Efter ham gik de dristigste, og efter dem ilede de alle.

Jamren, stønnen, rallen og hulken lød op ved randen af det vældige hul. Enhver ville have svoret på, at ingen kunne være kommet levende, endsige rask og hel ud af denne afrund. Men et menneske er sejlivet. Føreren havde et sjældent held, og havde i faldet – som altid – holdt sig til en busk, var ikke blevet såret og havde held til langsomt at klatre op, og komme ud af kløften ved dens rand.

Mens det dernede genlød af klagen og jamren, eller der hørtes dæmpet stønnen, sad han ubevægelig. Han tav kun og tænkte. Nogle dernede, som var forslåede og rasende, begyndte endda at forbande ham, men det fik ham ikke engang til at dreje hovedet.

Dem, der var rullet heldigst rundt og havde holdt sig fast ved en busk eller et træ, begyndte med møj at kravle ud af kløften. En havde brækket benet, en armen, en havde slået hovedet, og ham løb blodet ned ad ansigtet på. Hvordan man end var, så var ingen hel, undtagen føreren. De så mørkt på føreren, skulede og stønnede af smerte, men han løftede ikke engang hovedet. Tav og tænkte, som enhver vismand!

Der gik endnu nogen tid. Antallet af rejsende blev stadig mindre og mindre. Hver dag rev nogen bort; nogle forlod den vanskelige vej og vendte om.

Af det store antal rejsende var der endnu en snes stykker tilbage. Hos enhver af dem sås fortvivelse og tvivl i ansigtet, som var udmagret og udmattet af anstrengelser og sult, men ingen sagde mere noget. De tav, ligesom føreren, og gik. Selv den ildhu talsmand rullede fortvivlet med hovedet. Denne vej havde været tung.

Fra dag til dag begyndte også dette antal at mindskes, og der blev kun en ti stykker tilbage. Ansigterne var endnu mere fortvilede, og hele tiden, mens de gik, hørtes der i stedet for samtale klagen og jamren.

Nu var de mere dyr end mennesker. De gik på krykker, med armene i slynger af tørklæder, som var bundet om halsen. På hovedet havde de masser af bandager, de havde omslag, de havde tyfus. Og om de så også havde ønsket at yde nye ofre, så ville de ikke have kunnet det, for på kroppen var der praktisk taget ikke plads til nye sår og forslåede steder.

Også de dristigste og mest hårdføre havde mistet troen og håbet, men de gik alligevel videre, det vil sige, de bevægede sig på en eller anden måde med store anstrengelser og med klagen og stønnen af smerte. Hvad skulle man ellers gøre, når man ikke kunne gå tilbage. Så mange ofre, og så skulle man opgive rejsen nu?!

Mørket faldt på. De vaklede fremad på krykkerne, men pludselig, da de kikkede op, var føreren ikke foran dem. Endnu et skridt – og alle befandt sig igen i en kløft.

– Åh, av, mit ben! ... Åh, av, min Gud, min arm! ... Åh, av!, gjaldede jammeren, og derefter var der kun klagen, jamren og stønnen. En dæmpet stemme forbandede endog den prægtige fører, og tav så.

Da det gryede, sad føreren sådan, som han havde gjort den dag, de valgte ham til fører. På ham mærkede man ingen som helst forandring.

Ud af kløften klatrede talsmanden og sammen med ham endnu et par stykker. De så sig rundt, med fortrukne ansigter og blodige, for at se, hvor mange af dem der var tilbage, men der var kun de tre. Dødsangst og fortvivlelse opfyldte dem. Egnen var ukendt, bjergrig med gølge klipper, og veje var der ingen steder. Endnu for to dage siden var de gået over en vej, men havde ladet den bag sig. Sådan havde føreren ført.

De tænkte på alle de kammerater og venner, på alle de slægtninge, som var gået til grunde på denne forunderlige rejse, og sorgen greb dem, stærkere end smerten i de forkrøblede lemmer.

De så med deres egne øjne deres egen undergang.

Talsmanden gik hen til føreren og begyndte at tale med afmægtig, skælvende stemme, fuld af smerte, fortvivlelse og bitterhed:

– Hvor går vi hen?

Føreren tav.

– Hvorhen fører du os, og hvor har du ført os hen? Vi betroede os til dig sammen med vores familier, og vi gik med dig, idet vi forlod vores hjem og vore forfædres grave for at prøve, om vi ikke kunne frelses fra at gå til grunde i den ufrugtbare egn – men du har ført os til en værre undergang. To hundrede familier bragte vi dig, og tæl nu, hvor mange af os der er tilbage.

– Men er I ikke fuldtallige?, pressede føreren frem uden at løfte hovedet.

– Hvordan kan du spørge om det? Løft hovedet, se dig om, tæl, hvor mange af os, der er tilbage på denne ulykkelige rejse! Og se, hvordan også vi, der er tilbage, ser ud. Det havde været bedre, om vi heller ikke havde været tilbage, end at vi er sådanne monstre.

– Jeg kan ikke se det! ...

– Hvorfor ikke?

– Jeg er blind!

Der blev stille.

– Har du mistet synet på vejen?

– Jeg er født blind.

De tre bøjede fortvivlet hovederne.

Efterårsvinden hylede frygteligt gennem bjergene og bar vissent løv med sig; tåge indhyllede bjergene, og gennem den kolde, fugtige luft flaksede ravnens vinger, og dens skrig gav uheldsvangert genlyd. Solen var skjult af skyer, som rullede og hastigt jog et eller andet sted hen, videre, videre.

De tre så i dødsangst på hinanden.

– Hvor går vi nu hen?, frempressede en røst, som fra graven.

– Vi ved det ikke!

Oversat af Uffe Andersen